

Nincs menekülés

Burány Nándor

FRIEDRICH DÜRRENMATT: A BALESET, MAGVETŐ KÖNYVKIADÓ, BUDAPEST, 1958

Friedrich Dürrenmattnak a beográdi Jugoszláv Drámai Színházban láttuk *Der Besuch der Alten Dame* című színművét. A Bojan Sztupica rendezte színmű szép sikert aratott a beográdi közönségnél.

A problémákhoz, amiket a színműben feldolgozott Dürrenmatt novelláiban is hű maradt. Az emberi élet alapvető problémái ezek korszerű köntösbe öltöztetve: Az igazságszolgáltatás elől senki sem menekülhet meg; hiába a sok öncsalás, önámítás, egyszer úgyszólván felelnünk kell tetteinkért önmagunk előtt is.

A színműben vesznie kell tisztesség, öreg családapának, mert fiatal korában anyagi érdekeiből ringyósorsra juttatott egy lányt. Az akkori lány, most mint milliomos öreg nő tér vissza a kisvárosba, s hajlandó a falu elszegényedett polgárait megváltani pénzével, ha megölik valamikori udvarlóját. Persze hogy megölik, s noha hangoztatják, váltig erősítgetik, hogy nem a pénzért, hanem a becsületért teszik, öngazolásuk nevetségesen hat. Azzal, hogy ölnék, embertelen dolgot követnek el, tehát számukra is lesz egy „öreg nő”, aki majd egyszer eljön, hogy bosszút álljon rajtuk.

Mindenki számára van egy ilyen „öreg nő”, érezzük a Baleset novelláit olvasva is. Az első novella főhőséről talán sosem tudódott volna ki, hogy erkölcsi gyilkos, ha nem következik be a baleset. De az autószerencsétlenség megtörtént — egyszer mindenkiel megtörténik, mint ahogy egyszer mindenkiért eljön az „öreg nő”.

Az *Alagút* című novellában egy fiatal ember felül a vonatra. Sűrűn utazik ezen a vonalon, ismer minden állomást, minden alagutat. De most mi történik? Az alagútnak sehogy sem akar vége szakadni. Kérdezi a kalauzt, útítársát, a vonatvezetőt, de senki sem tud felelni. A vonat helyes vágányon halad, a jegyével semmi baj, legyen nyugodt. De az alagútnak nincs vége. Mászor egy-kettő kifutottak belőle, most mi történt?

A beográdi bemutatóval kapcsolatban Eli Finci rámutatott arra, hogy Dürrenmatt művei modern parabolák. Gondosan kidolgozott egyszerű fabulájuk van, e mese mögött azonban minduntalan felvillan az írói mondanivaló. Mintha így állnánk az alagúttal is. Napról napra átfut vonatunk az alagúton, napról napra szorítóba kerülünk, de mindig sikerül megmenekülnünk. Egyszer aztán a vonat megy tovább a maga útján, a vonatvezető nem észlel semmi rendellenességet, de mi érezzük, hogy az alagútnak nem akar vége szakadni.

Beszálltunk a vonatba, tehetetlenek vagyunk, tolakodunk az utasok között, de semmit sem tehetünk, semmin sem változtathatunk. Az ítéletet végrehajtják rajtunk, minket nem kérdeznek, minden mintha tőlünk függetlenül történne, mint ahogy Camus *Közönyében* is a főhőstől idegen a tárgyalás, érthetetlen és csodálatos.

Dürrenmattnak mintha Camus-höz és Kafkához lenne legtöbb köze a modern írók közül. A kötet utolsó novellája a *Kutya* is emellett szól, bár az első. A baleset bizonyíthatná ezt legmeggyőzőbben. A *Kutyának* is éppoly kettős a tartalma, mint a többinek. Az emberi igazságokat szavaló prédikátort folyton követte a fekete kutya, sohasem tudott menekülni tőle. Egyszer aztán halálra marta, még mielőtt elvégezte volna hivatását.

Dürrenmatt többször kiemelte, hogy életet ír, nem eszméket; hangsúlyozza, hogy írásait úgy kell értelmezni, ahogy ő megírta őket, de a *Kutyát* olvasva, ki ne érezné, hogy mindannyiunkat kísér egy fekete kutya, hogy előbb-utóbb halálra mar bennünket. Mert az öreg halála után hiába vette át apja szerepét a lánya, mellette is ott termett, őt is kísérette. A fekete kutya elől, az alagutaktól, a balesetektől nem lehet megmenekülni.

Valami más kiutat kell találnunk. Dürrenmatt írói mondanivalója mintha erre ösztönözne bennünket. A műveiből táruló sötét kép mintha valami új kiútnak türelmetlen keresésére akarná indítani az emberiséget.